

невідповідності задекларованих доходів, майна та видатків фактично виявленим передбачалась процедура із вирішенням питання про звільнення судді з посади. Спеціальні випадки люстрації суддів стосувалися тих, хто приймав процесуальні рішення у справах, пов'язаних із проведенням масових заходів у процесі політичного протистояння під час Революції гідності, та передбачали за одними критеріями – «автоматичне» звільнення з посади судді, за іншими – звільнення з посади на підставі судового рішення [3, с. 26].

Як показала практика, незважаючи на те, що прийняття вказаних «люстраційних» законів відповідало тодішнім настроям українського суспільства, усе ж у такий спосіб удосконалення (чи реформування) судової влади виявилось скоріше свого роду «актом зведення рахунків», маніпуляцією суспільної свідомості, що породжена революційною доцільністю. При цьому позитивних результатів вказані акції не досягли.

Сучасний етап реформування судової влади в Україні пов'язаний з конституційними змінами в частині правосуддя від 02.06.2016, а також реалізацією положень чинних нині законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 2016 року, «Про Вищу раду правосуддя» від 2016 року та «Про Конституційний Суд України» від 2017 року.

Список використаних джерел:

1. Про відновлення довіри до судової влади в Україні: Закон України від 08.04.2014 № 1188-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 23. – Ст. 870.
2. Про очищення влади : Закон України від 16.09.2014 № 1682-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 44. – Ст. 2041.
3. Савченко К. Ю. До питання генези судової практики за часів незалежності України / К. Ю. Савченко // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2016. – Вип. 6. – С. 24–28.
4. Хотинська-Нор О. З. Судова реформа в Україні: особливості сучасного формату / О. З. Хотинська-Нор // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 4. – С. 147–153.

Яцун О.Д.

студентка,

Національний авіаційний університет

НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО ГЕТЬМАНЩИНИ ТА ЙОГО ДЖЕРЕЛА

Перед сучасними українцями в умовах незалежності стоїть важливе завдання переосмислення процесу розвитку держави і права. Адже довгий час українські території перебували у складі Російської і Австро-Угорської імперій, а також Радянського Союзу.

В умовах євроінтеграції підвищується інтерес громадян до вітчизняної історії. Фахівці у сфері права мають об'єктивно досліджувати законодавство власної держави, якою і була Гетьманщина, бо це має велике значення у вдосконаленні чинного законодавства сьогодні.

Для Гетьманщини першої половини XVIII ст. характерним є завершення становлення української національної правової системи і перші спроби кодифікації права. Але для розуміння сутності правових систем різних періодів в історії необхідне дослідження основних джерел права, що її формують.

Щоб дослідити джерела права в Україні-Гетьманщині, необхідно класифікувати їх за певними критеріями та розглядати кожен групу окремо. Кожен дослідник у цій галузі пропонує власну класифікацію. До прикладу, А.П. Ткач класифікує джерела права наступним чином: звичаєве право; польсько-литовське законодавство; законодавчі акти автономної влади України; царське законодавство і судова практика; нормативні акти церковного права [1, с. 25]. А ось дослідник Бойко І.Й. джерела права умовно поділив на такі: система «попередніх» прав; акти української (гетьманської) автономної влади; російське царське право [2, с. 31-37]. На нашу думку, класифікація А.П. Ткача є більш зрозумілою та прозорішою.

Найдавнішим правом Гетьманщини було звичаєве право. Воно є специфічним виявом суспільної свідомості, загальнонародного переконання, моральних поглядів на те, що є правомірним і неправомірним. Показовими у цьому відношенні були неписані «права і звичаї» Війська Запорозького, офіційно не санкціоновані державою, але які регулювали фактично все внутрішнє життя січовиків. Крім становища, структури і діяльності автономних військово-адміністративних та судових установ Гетьманщини, норми звичаєвого права регулювали земельні відносини, зокрема, серед селянства і козацтва, деякі питання особистих і майнових відносин у родині, дрібні кримінальні й цивільні справи, судовий процес у сільських (копних і доменіальних) та козацьких судах.

З розвитком суспільних відносин на українських землях значення звичаєвого права зменшилась. Почався процес витіснення його норм писаними законами, зокрема, російського права. У Гетьманщині поступово зникає форма виборності «за звичаєм» на деякі посади в полках на загальних радах, ранги стали переходити в «спадщину» від батька до сина або призначалися гетьманом чи російським царем. Наприклад, Петро I призначив з «великоросіян» полковником Ніжинського полку П. Толстого.

Національно-визвольна війна Б. Хмельницького не ліквідувала так звану систему «попередніх» прав. Законність таких джерел права підтверджували універсал гетьмана І. Скоропадського від 16 травня 1721 р. у зв'язку з необхідністю здійснити переклад різних «книг правних» на «русское наречіє», «Решительні пункти» (п. 20) від 22 серпня 1728 р., інструкція гетьмана Д. Апостола судам від 13 липня 1730 р. [3, с. 24]. Із сеймових постанов і конституцій були залишені лише ті, які стосувалися панівного становища землевласників. Слід зазначити, що III Литовський статут 1588 р. залишався найавторитетнішим джерелом права Гетьманщини після її союзу з Московією 1654 р. Відомий історик В.Д. Месяц стверджував, що українська адміністрація, скаржники і сенат вважали Статути Великого князівства Литовського «малоросійським правом» [4, с. 151-152].

Значне місце у даній системі посідали збірники магдебурзького права: «Порядок прав цивільних» 1599 р., «Право цивільне хелмінське» 1584 р., «Артикули права магдебурзького» 1557 р. тощо. Після приєднання Гетьманщини до Росії з'явився їх переклад українською мовою, вони були «ручними книгами» у судах. Застосування магдебурзького права припинилося, коли було розповсюджено на територію України «Установлення про губернії» 1775 року і створення загальної судової системи.

Акти гетьманської влади видавалися у формі універсалів, ордерів, листів, інструкцій і грамот. Після укладання військово-політичного союзу Лівобережної України з Московською державою одним з головних джерел чинного права стали договірні статті, підписані гетьманом разом з козацькою старшиною, з одного боку, та російським царем і його представниками, з іншого. За ними визначалося правове становище України у складі Московії, фіксувалися важливі проблеми внутрішнього життя. Березневі статті 1654 р. закріпили існування того правового устрою, що склався в Україні під час визвольної війни. Це та інші положення підтверджувалися пізніше в інших договірних гетьманських статтях: Переяславських 1659 р., Глухівських 1663 р., Московських 1669 р., Конотопських 1674 р., Коломацьких 1687 р., Решетилівських 1709 р., «Рішительних» пунктах 1728 р. Але кожні наступні з вище перелічених статей все більше і більше обмежували автономні права і вольності Гетьманщини, що сприяло поширенню російського законодавства та посиленню царської влади.

У Гетьманщині були поширені джерела російського права: грамоти, укази, маніфести, регламенти, положення, зводи, накази та інше. Велике значення мав указ від 5 листопада 1723 р. «Про форму суду», який поширювався в Гетьманщині з 1730 р., і указ від 13 травня 1754 р. «Про втікачів». Широко застосовували указ від 12 жовтня 1760 р. «Про заміну смертної кари вічною каторгою» [5, с. 632-634]. На території України також поширилась дія актів Указ про єдиноспадковість 1714 р., Табель про ранги 1722 р., Жалувана грамота дворянству 1785 р. Також з'являлися нормативні акти, які російський уряд створював саме для України.

І останнім, проте не менш важливим, джерелом права Гетьманщини були норми церковного права. А. П. Ткач досить чітко поділив джерела церковного права на дві групи: правові акти, норми яких регулювали загальне становище церкви в суспільстві та державі (монастирський регламент; статут про чиновництво церковне; укази імперської влади; постанови урядового Синоду, російського патріарха, східних імператорів, записані в церковних книгах); правові акти, нормами якого закріплювали догми християнської віри (номоканони; правила, прийняті Вселенськими соборами, соборами російської церкви; правила святих апостолів; нова заповідь Юстиніана; книги Святого Письма, Кормчі книги). Коли царський уряд підпорядкував Київську митрополію Російському патріархові, він зберіг українські церковні суди, бо українське церковне право відрізнялося від російського церковного права. Грамотою 1686 року російський патріарх не мав права втручатися в діяльність українських церковних судів чи навіть приймати скарги на їх рішення. Проте

вже з XVIII століття втручання Росії в діяльність української православної церкви посилилось.

З вищесказаного можна зробити висновок, що джерела права Гетьманщини мали велике значення у житті як кожної особи окремо, так і всього народу. Вони засвідчили високий рівень розвитку на той час правової системи України, що відповідав тогочасним європейським стандартам. Отже, якщо ми будемо досліджувати сторінки нашої славної історії, то зможемо і сьогодні стати однією з держав з високим рівнем правової системи, яка слідує європейським та світовим тенденціям у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Ткач А. П. Історія кодифікації дореволюційного права України / А.П. Ткач. – К.: Вид-во Київск. ун-ту., 1968. – 170 с.
2. Бойко І.Й. Держава і право Гетьманщини: навчальний посібник [для студентів вищих та середніх спеціальних юридичних навчальних закладів і факультетів] / І.Й. Бойко. – Львів: Світ, 2000. – 120 с.
3. Шаломеев Є. В. Джерела права України другої половини XVII-XVIII століть / Є.В. Шаломеев // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – Вип. 161: Правознавство. – Чернівці : Рута, 2002. – С. 22-24.
4. Месяц В.Д. История кодификации права в Украине в первой половине XVIII в. / В.Д. Месяц. – М., 1964. – 160 с.
5. Пам'ятники руського права / [под. ред. професора К.А. Софроненко]. – Вип. 3. – М., 1995. – 690 с.